

ὁμῶν, δὲν σᾶς λέγω τίποτε, — εἶνε ἀληθές. Τοῦτο ἴσως, διότι ἀγνοῶ τὸ χρῶμα τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἴσως πάλιν, καὶ μάλλον αὐτό, διότι τὸ λευκὸν χρῶμα εἶναι τὸ μόνον ὅπερ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ, ὡς ἐκ τούτου, ἔχω ἀπλῶς νὰ σᾶς ἀγγείλω ὅτι ἕτερόν τι χρῶμα ὀφείλει νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς τὸ λευκόν, χωρὶς νὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ εἶπω ποῖον χρῶμα. Μία ἀρνητικὴ κρίσις ὅθεν εἶναι κρίσις ἐνδεικνύουσα ὅτι ὑπάρχει λόγος νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς μίαν καταφατικὴν κρίσιν ἄλλη τις καταφατικὴ κρίσις, τῆς φύσεως, ἄλλως τε, τῆς δευτέρας ταύτης κρίσεως μὴ προσδιοριζομένης, ἐνίοτε μὲν διότι ἀγνοεῖται, συνηθέστερον δὲ διότι δὲν παρέχει ἐπίκαιρον ἐνδιαφέρον καὶ ἢ προσοχὴ προσηλοῦται ἐπὶ τῆς ὕλης τῆς πρώτης κρίσεως.

Οὕτω, πάντοτε ὁσάκις ἐπικολλῶ ἐν «ὄχι» εἰς μίαν κατάφασιν, πάντοτε ὁσάκις ἀρνοῦμαι, ἐπιτελῶ δύο πράξεις καλῶς καθωρισμένας : α) ἐνδιαφέρομαι δι' ὅ,τι βεβαίως εἰς τῶν ὁμοίων μου, ἢ δι' ὅ,τι θὰ ἔλεγεν, ἢ δι' ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη ἐν ἄλλο ἐγώ, καὶ τὸ ὅποῖον προλαμβάνω, β) δηλῶ ὅτι δευτέρα τις κατάφασις, τῆς ὁποίας δὲν προσδιορίζω τὸ περιεχόμενον, μέλλει νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς ἐκείνην τὴν ὁποίαν εὕρισκω πρὸ ἐμοῦ. Ἄλλ' οὔτε εἰς τὴν μίαν οὔτε εἰς τὴν ἄλλην τῶν δύο τούτων πράξεων θὰ εὕρεθῃ ἄλλο τι παρὰ κατάφασις. Ὁ ἰδιότυπος χαρακτήρ τῆς ἀρνήσεως προέρχεται ἐκ τῆς ὑπερθέσεως τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς δευτέρας. Ματαίως ὅθεν θ' ἀπεδίδοτο εἰς τὴν ἀρνησιν ἢ ἐξουσία τοῦ δημιουργεῖν ἰδέας *suī generis*, συμμετρικὰς πρὸς τὰς δημιουργουμένας ὑπὸ τῆς καταφάσεως καὶ κατευθυνόμενας πρὸς ἀντίθετον διεύθυνσιν. Οὐδεμία ἰδέα θὰ προέλιθη ἐξ αὐτῆς, διότι αὕτη δὲν ἔχει ἄλλο περιεχόμενον, εἰμὴ τὸ περιεχόμενον τῆς καταφατικῆς κρίσεως, τὴν ὁποίαν κρίνει.

Ἀκριδέστερον, θεωρήσωμεν ὑποστατικὴν τινα κρίσιν, καὶ ὄχι πλέον κρίσιν κατηγορικὴν. Ἐὰν εἶπω : «τὸ ἀντικείμενον Α δὲν ὑφίσταται», ἐγνοῶ διὰ τούτου, πρωτίστως, ὅτι θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἀντικείμενον Α ὑφίσταται· πῶς, ἄλλως νὰ νοήσω τὸ ἀντικείμενον Α, χωρὶς νὰ τὸ νοήσω ὑφιστάμενον, καὶ ποία διαφορὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῆς ἰδέας τοῦ ἀντικειμένου Α ὑφισταμένου καὶ τῆς ἀπλῆς καὶ καθαρᾶς ἰδέας τοῦ ἀντικειμένου Α ; Διὰ μόνου, λοιπόν, τούτου, ὅτι λέγω : «τὸ ἀντικείμενον Α», τῇ ἀποδίῳ εἰδός τι ὑποστάσεως, ἔστω καὶ

τὴν ὑπόστασιν ἀπλοῦ τινος δυνατοῦ, δηλαδή καθαρᾶς τινος ἰδέας. Καί, κατὰ συνέπειαν, ἐν τῇ κρίσει: «τὸ ἀντικείμενον Α δὲν ὑπάρχει», ὑπάρχει ἐν πρώτοις κατάφασίς τις, ὡς ἦ: «τὸ ἀντικείμενον Α ὑπῆρξεν», ἢ «τὸ ἀντικείμενον Α θὰ ὑπάρξῃ», ἢ, γενικώτερον, «τὸ ἀντικείμενον Α ὑπάρχει τουλάχιστον ὡς ἀπλοῦν δυνατόν». Ἦδη, εἰαν προσθέτω τὰς δύο λέξεις «δὲν ὑπάρχει», τί δύναμαι νὰ ἐννοῶ διὰ τούτου, ἂν μὴ ὅτι, ἐάν τις προχωρήσῃ περαιτέρω, ἐάν μεταβάλῃ τὸ δυνατόν ἀντικείμενον εἰς ἀντικείμενον πραγματικόν, ἀπατάται, καὶ ὅτι τὸ δυνατόν, περὶ οὗ ὁμιλῶ, ἀποκλείεται τῆς παρούσης πραγματικότητος ὡς ἀσυμδίδαστον μετ' αὐτῆς; Αἱ κρίσεις, λοιπόν, αἵτινες θέτουσι τὴν μὴ ὑπόστασιν πράγματός τινος, εἶναι κρίσεις διατυποῦσαι ἀντίθεσιν τινα μεταξὺ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ παρόντος, (δηλαδή μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν ὑποστάσεως, τῆς μὲν νοουμένης, τῆς δὲ διαπιστουμένης), εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς πρόσωπόν τι, πραγματικὸν ἢ φανταστικόν, θὰ ἐνόμιζεν ἐσφαλμένως ὅτι δυνατόν τι εἶχε πραγματωθῆ. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ δυνατοῦ τούτου ὑπάρχει μία πραγματικότης διαφέρουσα αὐτοῦ καὶ ἀποδιώκουσα αὐτό· ἢ ἀρνητικὴ κρίσις ἐκφράζει τὴν ἀντίθεσιν τούτην, ἀλλὰ τὴν ἐκφράζει ὑπὸ μορφήν τινα ἐκασίως ἀτελεῆ, διότι ἀπευθύνεται πρὸς ἓν πρόσωπον, τὸ ὅποιον, καθ' ὑπόθεσιν, ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ ὑποδεικνυόμενον δυνατόν καὶ δὲν ἀνησυχεῖ καθόλου νὰ γνωρίσῃ διὰ τίνος εἶδους πραγματικότητος ἀντικατεστάθῃ τὸ δυνατόν αὐτό. Ἡ ἔκφρασις λοιπόν τῆς ὑποκαταστάσεως εἶναι ἀναγκαστικῶς ἠκρωτηριασμένη. Ἐντὶ νὰ βεβαιώσῃ τις ὅτι δευτέρος τις ὅρος ὑποκατεστάθῃ εἰς τὸν πρῶτον, θὰ διατηρήσῃ εἰς τὸν πρῶτον, καὶ εἰς μόνον τὸν πρῶτον, τὴν προσοχὴν ἣτις διευθύνετο εἰς αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς. Καί, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ τις τοῦ πρώτου, θὰ βεβαιώσῃ ἐξυπονοουμένως ὅτι δευτέρος τις ὅρος τὸν ἀντικαθιστᾷ, λέγων ὅτι ὁ πρῶτος «δὲν ὑπάρχει». Θὰ κρίνῃ τις οὕτω μίαν κρίσιν, ἀντὶ νὰ κρίνῃ ἐν πράγματι. Θὰ προειδοποιήσῃ τοὺς ἄλλους, ἢ θὰ προειδοποιήσῃ ἑαυτὸν, περὶ δυνατοῦ τινος σφάλματος, ἀντὶ νὰ προσκομίσῃ θετικὴν τινα πληροφορίαν. Ἐξαλείψατε πᾶσαν διάθεσιν αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀποδόροφον. Ἐξαλείψατε πᾶσαν ἀποκλειστικῶς ἐπιστημονικὸν ἢ φιλοσοφικὸν χαρακτήρα αὐτῆς, ὑποθέσατε, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὅτι ἢ πραγματικότης ἐνεγράφη ἐξ ἑαυτῆς ἐπὶ ἐνὸς πνεύματος, τὸ ὅποιον δὲν μεριμνᾷ εἰμὴ περὶ τῶν πραγμάτων καὶ οὐδόλως ἐνδιαφέρεται

διὰ τὰ πρόσωπα. Θὰ λεχθῆ τότε ὅτι τὸ τάδε ἢ τὸ δεῖνα πρᾶγμα ὑπάρχει, οὐδέποτε ὅτι δὲν ὑπάρχει

Πόθεν προέρχεται, λοιπόν, ἡ ἐπιμονὴ νὰ τίθενται ἢ κατάφασις καὶ ἡ ἄρνησις εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν καὶ νὰ προικίζωνται δι' ἴσης ἀντικειμενικότητος; Πόθεν προέρχεται τὸ ὅτι τόσον δυσκολεύονται ν' ἀναγνωρίσωσιν ὅ,τι ἡ ἄρνησις ἔχει τὸ ὑποκειμενικόν, τὸ τεχνητῶς διεστραμμένον, τὸ σχετικόν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καί, πρὸ παντός, πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν; Ὁ λόγος, ἀναμφιδόλως, εἶναι ὅτι ἄρνησις καὶ κατάφασις ἐκφράζονται, καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη, διὰ προτάσεων καὶ ὅτι ἐκάστη πρότασις, ἐσχηματισμένη διὰ λέξεων συμβολιζουσῶν ἐννοίας, εἶναι τι σχετικόν πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ὅταν λέγω : «τὸ ἔδαφος εἶναι ὑγρόν», ἢ : «τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι ὑγρόν», εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἔρους «ἔδαφος» καὶ «ὑγρόν» ὑπάρχουσιν ἐννοιαί, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τεχνηταί, δημιουργημέναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, θέλω νὰ εἶπω ἐξηγημέναι ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας πρωτοβουλίας τοῦ ἐκ τῆς συνεχείας τῆς ἐμπειρίας. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, αἱ ἐννοιαὶ αὗται πλεονάζουσι διὰ τῶν αὐτῶν συμβολικῶν λέξεων. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, δύναται ὡσαύτως νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ πρότασις ἀποβλέπει εἰς κοινωνικόν, διδακτικόν, παιδαγωγικόν, σκοπόν, ἀφοῦ ἡ πρώτη περίπτωσις διαδίδει μίαν ἀλήθειαν, ὅπως ἡ δευτέρα προλαμβάνει σφάλμα τι. Ἐάν τις ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως, ἥτις εἶναι ἡ ἀποψὶς τῆς τυπικῆς λογικῆς, θεωρήσῃ τὰ πράγματα, καταφάσκειν καὶ ἀρνεῖσθαι εἶναι, πράγματι, δύο πράξεις σύμμετροι πρὸς ἀλλήλας, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη καθιστᾷ σχέσιν τινὰ ἁρμονίας, ἡ δὲ δευτέρα σχέσιν τινὰ δυσαρμονίας, μεταξὺ ὑποκειμένου τινὸς καὶ τινος κατηγορήματος — Ἀλλὰ πῶς δὲν βλέπετε ὅτι ἡ συμμετρία εἶναι ὅλως ἐξωτερικὴ καὶ ἡ ὁμοιότης ἐπιπολαία; Ὑποθέσατε κατηρημένην τὴν γλῶσσαν, διαλελυμένην τὴν κοινωνίαν, ἀτροφήσασαν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ πᾶσαν διανοητικὴν πρωτοβουλίαν, πᾶσαν ἱκανότητα διχασμοῦ καὶ κρίσεως ἑαυτοῦ· ἡ ὑγρότης τοῦ ἔδαφους θὰ ὑφίσταται οὐχ ἥττον, ἱκανὴ νὰ σημειοῦται αὐτομάτως ἐν αἰσθήσει καὶ ν' ἀποστέλλῃ ἀόριστόν τινα παράστασιν εἰς τὴν ἀπομεμωραμένην διάνοιαν. Ἡ διάνοια λοιπόν θὰ καταφάσκη ἀκόμη δι' ἐξυπονουμένων. Καί, κατὰ συνέπειαν, οὔτε αἱ διάκριτοι ἐννοιαὶ, οὔτε αἱ λέξεις, οὔτε ἡ ἐπιθυμία νὰ

διαδίδη τις τὴν ἀλήθειαν περίξ αὐτοῦ, οὔτε ἡ ἐπιθυμία νὰ βελτιώνη ἑαυτόν, ἦσαν τῆς αὐτῆς οὐσίας μετὰ τὴν κατάφασιν. Ἐὰν ἡ παθητικὴ αὕτη διάνοια, ἣτις ἀκολουθεῖ μηχανικῶς τὰ βήματα τῆς ἐμπειρίας, ἣτις δὲν προχωρεῖ οὔτε καθυστερεῖ τῆς πορείας τοῦ πραγματικοῦ, δὲν θὰ εἶχε τὴν παραμικρὰν θέλησιν ν' ἀρνηθῆ. Δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ἀρνητικόν τι ἀποτύπωμα, διότι, ἅπαξ ἔτι, ὅτι ὑφίσταται δύναται νὰ ἐντυπωθῆ, ἀλλ' ἡ ἀνυποστασία τοῦ ἀνυποστάτου δὲν ἐντυπώσεται. Διὰ νὰ καιορθώσῃ παραμοία τις διάνοια ν' ἀρνηθῆ, χρειάζεται ὅπως ἀφυπνισθῆ αὕτη τῆς γάρκης τῆς, ὅπως διατυπώσῃ τὴν διάφασιν πραγματικῆς τιγος ἢ δυνατῆς προσδοκίας, διορθώσῃ παρόν τι ἢ ἐνδεχόμενον σφάλμα, ὅπως ἀναλλάξῃ, τέλος, νὰ κάμῃ παρατηρήσεις εἰς τοὺς ἄλλους ἢ εἰς ἑαυτήν.

Θὰ εἴμεθα δυσκαταληπτότεροι μετὰ τὸ παράδειγμα τὸ ὁποῖον ἐξελέξαμεν, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα θὰ εἶναι διδακτικώτερον καὶ τὸ ἐπιχείρημα ἀποδεικτικώτερον. Ἐὰν ἡ ὑγρότης εἶναι ἰκανὴ νὰ ἔλθῃ νὰ ἐντυπωθῆ αὐτομάτως, τὸ ἴδιον — θὰ εἴπωσιν — ἰσχύει καὶ διὰ τὴν μὴ-ὑγρότητα, διότι τὸ ξηρὸν δύναται, τόσον καλῶς ὅσον καὶ τὸ ὑγρὸν, νὰ δόσῃ ἐντυπώσεις εἰς τὴν αἰσθητικότητα, ἣτις θὰ τὰς μεταδόσῃ ὡς παραστάσεις, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διακρίτους, εἰς τὴν διάνοιαν. Ἰπὸ τὴν ἐννοιαν αὐτήν, ἡ ἀρνησις τῆς ὑγρότητος εἶναι πρᾶγμα ἐπίσης ἀντικειμενικόν, ἐπίσης καθαρῶς διανοητικόν, ἐπίσης ἀπηλλαγμένον πάσης παιδαγωγικῆς προθέσεως, ὡς ἡ κατάφασις. — Ἄλλ' ἂς παρατηρήσωσιν ἐξ ἐγγυτέρου· θὰ ἴδωσι τότε ὅτι ἡ ἀρνητικὴ πρότασις: «τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι ὑγρὸν» καὶ ἡ καταφατικὴ πρότασις: «τὸ ἔδαφος εἶναι ξηρὸν» ἔχουσιν ὅλως διάφορα περιεχόμενα. Ἡ δευτέρα ἐξυπονοεῖ ὅτι γνωρίζει τις τὸ ξηρὸν, ὅτι ἐδοκίμασε τὰς εἰδικὰς αἰσθήσεις, ἅπτας ἢ ὁρατὰς ἐπὶ παραδείγματι, αἵτινες εἶναι ἡ βᾶσις τῆς παραστάσεως ταύτης. Ἡ πρώτη οὐδὲν τοιοῦτον ἀπαιτεῖ· θὰ ἠδύνατο νὰ διατυπωθῆ καὶ ὑπὸ νοητικοῦ τιγος ἰχθύος, ὅστις δὲν ἀντελήφθη ποτὲ ἄλλο τι εἰμὴ τὸ ὑγρὸν. Θὰ ἐχρειάζετο, εἶναι ἀληθές, ἵνα ὁ ἰχθύς οὗτος ὑψωθῆ μέχρι τῆς διακρίσεως τοῦ πραγματικοῦ ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ καὶ φροντίσῃ νὰ προλάβῃ τὸ σφάλμα τῶν συγγενῶν του, οἵτινες, ἀναμφιδόλως, ὡς μόνος δυνατὰς θεωροῦσι τὰς συνθήκας τῆς ὑγρότητος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῶσι πρᾶγματι. Ἐμμείνατε αὐστηρῶς εἰς τοὺς δρους τῆς προ-

τάσεως: «τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι ὑγρόν»· θὰ εὔρητε ὅτι ἡ πρότασις αὕτη σημαίνει δύο πράγματα: α) ὅτι θὰ ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι ὑγρόν, β) ὅτι ἡ ὑγρασία αὕτη ἀντικατεστάθη πράγματι ὑπὸ ἰδιότητός τινος χ. Ἡ ἰδιότης αὕτη ἀφέθη ἐν τῇ ἀπροσδιοριστίᾳ, εἴτε διότι δὲν κατείχετο θετική τις γνώσις περὶ αὐτῆς, εἴτε διότι οὐδὲν ἐπίκαιρον ἐνδιαφέρον εἶχε αὕτη διὰ τὸ πρόσωπόν· πρὸς ὃ ἀπευθύνεται ἡ ἄρνησις. Ἀρνεῖσθαι λοιπὸν συνίσταται πάντοτε εἰς τὸ παρουσιάζειν, ὑπὸ ἡκρωτηριασμένην τινὰ μορφήν, σύστημά τι δύο καταφάσεων, τῆς μιᾶς προσδιορισμένης, ἀφορώσης δυνατόν τι, τῆς ἐτέρας ἀπροσδιορίστου, ἀναφερομένης εἰς τὴν ἄγνωστον ἢ ἐστερημένην ἐνδιαφέροντος πραγματικότητας, ἣτις ὑποσκελίζει τὴν δυνατότητα τῆς πρώτης καταφάσεως· ἡ δευτέρα κατάφασις περιέχεται ἐνδυνάμως ἐν τῇ κρίσει, ἣν ἐκφέρομεν ἐπὶ τῆς πρώτης, κρίσει ἣτις εἶναι αὕτη ἡ ἄρνησις. Καὶ ὅ,τι δίδει εἰς τὴν ἄρνησιν τὸν ὑποκειμενικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, εἶναι: ἀκριδῶς ὅτι, ἐν τῇ διαπιστώσει ἀντικαταστάσεώς τινος, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν αὕτη εἰμὴ τὸ ἀντικαθιστώμενον, οὐδὲν ἄσχολουμένη μὲ τὸ ἀντικαθιστῶν. Τὸ ἀντικαθιστώμενον δὲν ὑρίσταται εἰμὴ ὡς σύλληψις τοῦ πνεύματος. Διὰ νὰ ἐξακολουθήσωμεν νὰ τὸ βλέπωμεν καὶ συνεπῶς διὰ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ αὐτοῦ, πρέπει νὰ στρέψωμεν τὰ νῶτα πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἣτις κυλᾷ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ παρόν, ἀπὸ τῶν ὀπισθεν πρὸς τὰ ἐμπρός. Καὶ τοῦτο πράττει τις ὅταν ἀρνεῖται. Διαπιστοῖ τις τὴν μεταβολήν, ἢ, γενικώτερον, τὴν ὑποκατάστασιν, ὅπως θὰ ἔδλεπε τὴν τροχίαν τῆς ἀμάξης εἰς ταξειδιώτης παρατηρῶν πρὸς τὰ ὀπισθεν καὶ μὴ θέλων νὰ γνωρίσῃ, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, εἰμὴ τὸ σημεῖον, ὅπου ἔπαυσε νὰ εἶναι· δὲν θὰ καθώριζεν οὗτός ποτε τὴν παροῦσαν θέσιν του, εἰμὴ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἐκείνην ἣν μόλις ἐγκατέλειψε, ἀντὶ νὰ τὴν καθορίσῃ καθ' ἑαυτήν.

Ἐν συνόψει, δι' ἐν πνεῦμα τὸ ὅποῖον θὰ ἠκολούθει ἀπλῶς καὶ καθαρῶς τὸν μίτον τῆς ἐμπειρίας, δὲν θὰ ὑπῆρχε κενόν, οὔτε μηδέν, οὔτε καὶν σχετικόν ἢ ἐπὶ μέρους, οὔτε δυνατὴ ἄρνησις. Παρόμοιόν τι πνεῦμα θὰ ἔδλεπε τὰ γεγονότα ἐπακολουθοῦντα τῶν γεγοτότων, τὰς καταστάσεις τῶν καταστάσεων, τὰ πράγματα τῶν πραγμάτων. Ὅ,τι θὰ ἐσημείου, ἐν ἐκάστη στιγμῇ, θὰ ἦσαν τὰ ὑφιστάμενα πράγματα, αἱ ἐμφανιζόμεναι καταστάσεις,

τὰ περὶ γόμενα γεγονότα. Ἐὰν ἔζη ἐν τῷ παρόντι καί, ἐάν ἦτο ἱκανὸν νὰ κρίνη, δὲν θὰ κατέφρασκε ποτὲ εἰμὴ περὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ παρόντος.

Προικῆσωμεν τὸ πνεῦμα τοῦτο μὲ μνήμην καί, πρὸ παντός, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐνδιατρίψῃ ἐπὶ τοῦ παρελθόντος. Δόσωμεν εἰς αὐτὸ τὴν ἱκανότητα νὰ χωρίζῃ καὶ νὰ διακρίνη. Δὲν θὰ σημειῇ πλέον μόνον τὴν παρουσίαν κατάστασιν τῆς πραγματικότητος, ἣτις παρέρχεται. Ἐὰν φαντασθῇ τὴν πάροδον ὡς μεταβολὴν τινα, συνεπῶς ὡς ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ ὑπάρχοντος καὶ τοῦ ὑπάρχοντος. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ ἐνός παρελθόντος τὸ ὁποῖον ἀναμνησκέτι τις καὶ ἐνός παρελθόντος τὸ ὁποῖόν τις φαντάζεται, τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ ὑψωθῇ ταχέως μέχρι τῆς περὶ τῆς ἀποστάσεως τοῦ δυνατοῦ ἐν γένει.

Ἐὰν ἐντροχιασθῇ οὕτως ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ἀρνήσεως. Καί, πρὸ παντός, θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ φαντασθῇ ἐξαφάνισιν τινα. Δὲν θὰ τὸ κατορθώσῃ ἐν τούτοις ἀκόμη. Διὰ νὰ φαντασθῇ ὅτι πράγμα τι ἐξηφανίσθη, δὲν ἀρκεῖ ν' ἀντιληφθῇ ἀντίθεσιν τινα μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος· χρειάζεται προσέτι νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα πρὸς τὸ παρόν, νὰ ἐνδιατρίψῃ ἐπὶ τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ νοήσῃ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ παρόν μὲ ὄρους τοῦ παρελθόντος μόνον, χωρὶς νὰ εἰκονίσῃ τὸ παρόν.

Ἡ ἰδέα, λοιπόν, τῆς καταλύσεως δὲν εἶναι καθαρὰ ἰδέα· ἐξυπονοεῖ ὅτι ποθεῖ τις τὸ παρελθόν, ὅτι τὸ συλλαμβάνει ὡς ποθητόν, ὅτι ἔχει λόγους νὰ σταματήσῃ εἰς αὐτό. Γεννᾶται, ὅταν τὸ φαινόμενον τῆς ὑποκαταστάσεως τμηθῇ εἰς δύο ὑπὸ πνεύματός τινος, τὸ ὁποῖον δὲν παρατηρεῖ εἰμὴ τὸ πρῶτον ἡμῶν, διότι δὲν ἐνδιαφέρεται εἰμὴ δ' αὐτό. Διαγράψατε πᾶν ἐνδιαφέρον, πᾶσαν συμπάθειαν· δὲν μένει πλέον εἰμὴ ἡ πραγματικότητος, ἡ ὁποία παρέρχεται καὶ ἡ ἐπ' ἄπειρον ἀνανεουμένη γνῶσις, τὴν ὁποίαν αὕτη ἐντυπώνει ἐν ἡμῖν, τῆς παρουσίας τῆς καταστάσεως.

Ἀπὸ τῆς καταλύσεως πρὸς τὴν ἀρνήσιν, ἣτις εἶναι συλλογισμὸς γενικώτερον, δὲν ὑπολείπεται ἤδη εἰμὴ ἐν βῆμα. Ἀρκεῖ νὰ φαντασθῇ τις τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ὅ,τι ὑπάρχει, οὐ μόνον πρὸς ὅ,τι ὑπῆρξεν, ἀλλὰ προσέτι καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ πρέπει νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ ὄχι πρὸς ὅ,τι

ὑπάρχει, γὰρ βεβαιωθῆ δὲ ἡ ὑπόστασις τοῦ παρόντος, ἐνῶ δὲν ἐξετάζεται εἰμὴ τὸ δυνατόν. Ὁ τύπος, ὅστις ἐπιτυγχάνεται οὕτω, δὲν ἐκφράζει πλέον ἀπλῶς διάψευσιν τινὰ προσδοκίας τινὸς τοῦ ἀτόμου· γίνεται διὰ τὴν ἀπορροήν ἢ τὴν προληφθῆ σφάλμα τι, τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται μᾶλλον ἄλλου τινὸς σφάλμα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς, ἡ ἀρνήσις ἔχει παιδαγωγικόν τινα καὶ κοινωνικὸν χαρακτήρα.

Ἡ δὲ, ἀπὸ τῆς διατυπωθεῖσα ἡ ἀρνήσις, παρουσιάζει ὄψιν τινὰ συμμετρικὴν πρὸς τὴν ὄψιν τῆς καταφάσεως. Μᾶς φαίνεται τότε ὅτι, ἐὰν ἡ δευτέρα αὕτη διαδοχικὴ ἀντικειμενικὴν τινὰ πραγματικότητα, ἡ πρώτη (ἡ ἀρνήσις) ὀφείλει νὰ διαδοχικὴ μὴ-πραγματικότητα ἐξίσου ἀντικειμενικὴν καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἐξίσου πραγματικὴν. Εἰς τοῦτο, ἔχομεν καὶ ἄδικον καὶ δίκαιον ἐν ταύτῃ· ἄδικον, διότι ἡ ἀρνήσις δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντικειμενικεύθῃ, εἰς ὅ,τι ἔχει τὸ ἀρνητικόν· καὶ δίκαιον ὁμοίως κατὰ τὸ ὅτι ἡ ἀρνήσις πράγματός τινος ἐξυπονοεῖ τὴν λανθάνουσαν κατάφασιν τῆς ἀντικαταστάσεώς του ὑπὸ ἄλλου τινὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον συστηματικῶς παρασιωπᾶται. Ἄλλ' ἡ ἀρνητικὴ μορφή τῆς ἀρνήσεως κερδίζει ἐκ τῆς ἐν τῷ βάθει αὐτῆς καταφάσεως· ἵππαζόμενον ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς θετικῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν εἶναι προσκεκολλημένον, τὸ φάντασμα τοῦτο ἀντικειμενικεύεται. Οὕτω, σχηματίζεται ἡ ἰδέα τοῦ κενοῦ ἢ τοῦ ἐπὶ μέρους μηδενός, πράγματός τινος εὕρισκομένου ὡς ἀντικατασταθέντος, ὅχι πλέον ὑπὸ ἑτέρου τινὸς πράγματος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον ἀφήνει, δηλαδή ὑπὸ τῆς ἀρνήσεως ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ, ἐξ ἄλλου, ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἀσχεῖται ἐπὶ οἰουδήποτε πράγματος, τὸν ὑποθέτομεν ἐπιτελούμενον ἐπὶ ἑνὸς ἐκάστου πράγματος ἐκ περιτροπῆς καὶ τέλος ἐπὶ ὅλων τῶν πραγμάτων συλλήδωδον. Ἐπιτυγχάνομεν οὕτω τὴν ἰδέαν τοῦ «ἀπολύτου μηδενός». Ἐὰν ἤδη ἀναλύσωμεν τὴν ἰδέαν ταύτην τοῦ τίποτε, εὕρισκομεν ὅτι αὕτη εἶναι, κατὰ βάθος, ἡ ἰδέα τοῦ Παντός, σύν. ἐπὶ πλέον, κινήσει τινὶ τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον μεταπηδᾷ ἐπ' ἄπειρον ἀπὸ ἑνὸς πράγματος εἰς ἄλλο, ἀρνεῖται νὰ παραμείνη εἰς ἓν μέρος καὶ συγκεντρώνει ὅλην αὐτοῦ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως ταύτης, μὴ προσδιορίζον ποτὲ τὴν παρούσαν αὐτοῦ θέσιν, εἰμὴ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἐκείνην ἣν ἐγκατέλειψεν. Εἶναι, λοιπόν, παράστασις ἐξόχως καταληπτὴ καὶ πλήρης,

τόσον πλήρης καὶ καταληπλή, ὅσον ἡ ἰδέα τοῦ Παντός, μεθ' ἧς ἔχει στενωτάτην συγγένειαν.

Πῶς λοιπὸν τότε ἀντιτίθεται ἡ ἰδέα τοῦ Μηδενὸς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Παντός; Δὲν βλέπουσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἴσον μὲ τὸ ἀντιθέτειν τὸ πλήρες πρὸς τὸ πλήρες καὶ ὅτι τὸ ζήτημα, συνεπῶς, νὰ γνωρίσωμεν: «διατί ὑφίσταται κάτι», εἶναι αἴτημα στερούμενον ἐννοίας, εἶναι ψευδοπρόβλημα τι ἐγερθὲν περίξ μιᾶς ψευδο-ιδέας; Πρέπει ὅμως νὰ εἴπωμεν, ἅπαξ ἔτι, διατί αὐτὸ τὸ φάντασμα προβλήματος εἶναι τόσον πεισμόνως συχνὸν εἰς τὸ πνεῦμα. Εἰς μάτην θὰ καταδείξωμεν ὅτι, ἐν τῇ παραστάσει τῆς «καταλύσεως τοῦ πραγματικοῦ», δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἢ εἰκὼν ὄλων τῶν πραγματικότητων διωκουσῶν ἀλλήλας, ἐπ' ἀπειρον, ἐν κύκλῳ. Εἰς μάτην προσθέτομεν ὅτι ἡ ἰδέα τῆς ἀνιποστασίας δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἰδέα τοῦ ἀποκλειομοῦ ἀσταθμήτου τινὸς ὑποστάσεως, ἢ «ἀπλῶς δυνατῆς τινος» ὑποστάσεως, ὑπὸ ὑποστατικωτέρας ὑποστάσεως, ἣτις εἶναι ἡ ἀληθῆς πραγματικότης. Εἰς μάτην εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἰδιοτύπῳ μορφῇ τῆς ἀρνήσεως κάτι τὸ ἔξω-διανοητικόν, τῆς ἀρνήσεως ἀποτελούσης τὴν κρίσιν κρίσεώς τινος, προειδοποιήσιν τινα διδομένην εἰς ἄλλον ἢ εἰς ἑαυτόν, εἰς τρόπον ὥστε θὰ ἦτο παράλογον νὰ τῇ ἀποδώσωμεν τὴν ἰκανότητα τοῦ δημιουργεῖν παραστάσεις νέου εἴδους, ἰδέας ἄνευ περιεχομένου. Πάντοτε διατηρεῖται ἡ πεποίθησις ὅτι πρὸ τῶν πραγμάτων ὑπῆρξεν, ἢ τουλάχιστον ὑπὸ τὰ πράγματα ὑπάρχει, τὸ μηδέν. Καὶ ἂν τις ἀναζητήσῃ τὸν λόγον, τὸν εὐρίσκει ἀκριδῶς ἐν τῷ συμπαθητικῷ, τῷ κοινωνικῷ καὶ, συλλήδδην εἰπεῖν, ἐν τῷ πρακτικῷ στοιχείῳ, τὸ ὅποῖον προσδίδει εἰς τὴν ἀρνήσιν τὴν εἰδικὴν αὐτῆς μορφήν. Αἱ βαρύτεραι φιλοσοφικαὶ δυσχέρειαι γεννῶνται, ἐλέγομεν, ἐκ τοῦ ὅτι αἱ μορφαὶ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως διακυβεύονται ἔξω τῆς ἰδίας των περιοχῆς. Ἐχομεν γίνῃ διὰ νὰ δρῶμεν τόσον καὶ περισσότερον παρ' ὅσον διὰ νὰ σκεπτόμεθα.—ἢ μάλλον, ὅταν ἀκολουθῶμεν τὴν κίνησιν τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὴν ἀκολουθοῦμεν διὰ νὰ δρῶμεν παρὰ διὰ νὰ σκεπτόμεθα. Δὲν πρέπει, λοιπὸν, νὰ ἐκπλήσσηται κανεὶς, διότι αἱ ἔξεις τῆς δράσεως «ξεδάφουν» ἐπὶ τῶν ἔξεων τῆς παραστάσεως καὶ διότι τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἀντιλαμβάνεται πάντοτε τὰ πράγματα ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, ἐν ἣ ἔχομεν τὴν συνήθειαν νὰ τὰ παριστῶμεν, ὅταν προτιθέμεθα νὰ δράσωμεν ἐπ' αὐτῶν.

Εἶναι, λοιπόν, ἀναμφισδότητον, ὡς ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη δρᾶσις ἔχει τὴν ἀφειρητρίαν τῆς ἐν ἀνικανοποίησιν τινὶ καί, ὡς ἐκ τούτου, ἐν τινι αἰσθηματικῇ ἀπουσίᾳ. Δὲν ἔστι δὲ εἶδος τις, ἐὰν δὲν προετίθετο σκοπὸν τινά, καὶ δὲν ἐπιζητεῖται πράγμα τι, εἰμὴ διότι γίνεται αἰσθητὴ ἢ στέρησις τοῦ. Ἡ δρᾶσις ἡμῶν προβαίνει οὕτως ἀπὸ τοῦ «τίποτε» πρὸς τὸ «κάτι» καὶ αὕτη αὕτη ἢ οὐσία τῆς ἔγκειται εἰς τὸ κεντᾶν «κάτι» ἐπὶ τοῦ κεντᾶ τοῦ «τίποτε». Ἀληθῶς εἶπεῖν, τὸ τίποτε, περὶ οὐ πρόκειται ἐνταῦθα, δὲν εἶναι τόσον ἀπουσία πράγματός τινος ὅσον ἀπουσία ὀφελούς τινός. Ἐὰν ὁδηγήσω ἓνα ἐπισκέπτην εἰς τι δωμάτιον, τὸ ὅποσον δὲν ἔχω εἰσέτι ἐπιπλώση, θὰ τὸν εἰδοποιήσω ὅτι «δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐν τῷ δωματίῳ». Ἰνωρίζω, ἐν τούτοις, ὅτι τὸ δωμάτιον εἶναι πλήρες ἀέρος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ ἀέρος δὲν κάθηται κανεῖς, τὸ δωμάτιον ἀληθῶς δὲν περιέχει τίποτε ἐξ ἧσων, τὴν στιγμὴν αὐτήν, διὰ τὸν ἐπισκέπτην καὶ δι' ἑμαυτόν, λογαριάζονται διὰ κάτι. Γενικῶς, ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία συνίσταται εἰς τὸ δημιουργεῖν ὄφελος· καὶ ἐφόσον ἡ ἐργασία δὲν εἶναι τετελεσμένη, δὲν ὑπάρχει «τίποτε»—τίποτε ἐξ ἧσων θὰ ἤθελέ τις νὰ ἐπιτύχη. Ἡ ζωὴ ἡμῶν παρέρχεται οὕτως εἰς τὴν πλήρωσιν κενῶν, τὰ ὅποια ἡ διάνοια ἡμῶν ἀντιλαμβάνεται ὑπὸ τὴν ἐξω—διανοητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ πόθου, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ζωτικῶν ἀναγκαιοτήτων· καί, ἐὰν διὰ τοῦ κενοῦ νοηθῇ ἀπουσία ὀφελούς, καὶ ὄχι πραγμάτων, δύναται νὰ λεχθῇ, ἐν τῇ ὅλως σχετικῇ ταύτῃ ἐννοίᾳ, ὅτι βαίνομεν σταθερῶς ἀπὸ τοῦ κενοῦ πρὸς τὸ πλήρες. Ἰδιαίτη εἶναι ἡ κατεύθυνσις ἐν τῇ ὁποίᾳ προχωρεῖ ἡ δρᾶσις ἡμῶν. Ὁ λογισμὸς ἡμῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ κάμνη τὸ ἴδιον, καί, φυσικῶς, μεταβαίνει ἀπὸ τῆς σχετικῆς ἐννοίας εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐννοίαν, ἀφ' οὗ ἀσκεῖται ἐπ' αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ ὀφελούς τὸ ὅποσον ἔχουσι ταῦτα δι' ἡμᾶς. Οὕτως, ἐμφυτεύεται ἐν ἡμῖν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ πραγματικότης πληροῖ κενόν τι καὶ ὅτι τὸ μηδέν, νοούμενον ὡς ἀπουσία τοῦ παντός, προὑπάρχει, δικαίῳ, ἂν μὴ πράγματι, ὅλων τῶν πραγμάτων. Τὴν πλάνην ταύτην προσεπαθήσαμεν νὰ διαλύσωμεν, καταδεικνύοντες ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Μηδενός, ἐὰν διατείνεται ὅτι βλέπει τις ἐν αὐτῇ τὴν κατάλυσιν ὅλων τῶν πραγμάτων, εἶναι ἰδέα καθαιρετικὴ ἐαυτῆς καὶ περιορίζεται εἰς ἀπλήγαν λέξιν—ἐὰν δέ, τουναντίον, εἶναι

πραγματικῶς ἰδέα, τότε εὐρίσκεται ἐν αὐτῇ τόση ὕλη, ὅση καὶ ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Παντός.

Ἡ μακρὰ αὕτη ἀνάλυσις ἦτο ἀναγκαία, διὰ νὰ δειχθῇ ὅτι μία πραγματικότης, ἣτις ἐπαρκεῖ εἰς ἑαυτήν, δὲν εἶναι ἀναγκαιῶς πραγματικότης ξένη πρὸς τὴν διάρκειαν. Ἐάν τις διέρχεται (ἐναυνειδῆτως ἢ ἀσυνειδῆτως) ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ μηδενός, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ὄντος, τὸ ὄν εἰς ὃ καταλήγει εἶναι οὐδέποτε λογικὴ ἢ μαθηματικὴ, ἀρα ἄχρονος, ἀίδιος. Καί, ὡς ἐκ τούτου, ἐπιδιάλλεται στατικὴ τις σύλληψις τοῦ πραγματικοῦ· τὸ πᾶν φαίνεται δοθὲν ἐν μιᾷ φορᾷ καὶ μόνη, ἐν τῇ αἰωνιότητι. Ἀλλὰ πρέπει νὰ συνηθίσωμεν νὰ νοῶμεν τὸ ὄν ἀπ' εὐθείας, χωρὶς περιγύρους, χωρὶς ν' ἀπευθυνώμεθα κατὰ πρῶτον εἰς τὸ παρεντιθέμενον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν φάντασμα τοῦ μηδενός. Πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν, ἐν προκειμένῳ, νὰ βλέπωμεν διὰ νὰ βλέπωμεν, καὶ ὄχι πλέον νὰ βλέπωμεν διὰ νὰ δρῶμεν. Τότε τὸ Ἀπόλυτον ἀποκαλύπτεται ἐγγύτατα ἡμῶν καί, κατὰ τι μέτρον, ἐν ἡμῖν. Ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ, ἀπὸ τινων ἀπόψεως, ἀπείρως περισσότερον συγκεντρωμένον καὶ περισσότερον οὐσπειρωμένον ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ Ἀπόλυτον διαρκεῖ.

Ἀλλὰ νοοῦμέν ποτε τὴν πραγματικὴν διάρκειαν; Καὶ ἐδῶ ἀκόμη εἶναι ἀναγκαία ἡ ἄμεσος ἐγκαθίδρυσις ἐν αὐτῇ. Δὲν θὰ φθάσῃ τις εἰς τὴν διάρκειαν διὰ λοξοδρομιῶν, πρέπει νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῇ ἐξ ἐφόδου, τοῦθ' ὅπερ ἡ διάνοια συνηθέστατα ἀρνεῖται νὰ πράξῃ, συνηθισμένη, ὅπως εἶναι, νὰ νοῆ τὸ κινούμενον τῇ μεσολαβήσει τοῦ ἀκινήτου.

Ὁ ρόλος τῆς διανοίας εἶναι, πράγματι, νὰ ἐφορεύῃ τῆς δράσεως. Ἐν τῇ δράσει, λοιπόν, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς· τὰ μέσα ὀλίγον ἐνδιαφέρουσιν, ἀρκεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπός. Ἐντεῦθεν προέρχεται τὸ ὅτι τελνομεν ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὸν πραγματοποιητέον σκοπόν, ἐμπιστευόμενοι, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς αὐτὸν ὅπως καταστήσῃ τὴν ἰδέαν πράξιν. Καὶ ἐντεῦθεν προέρχεται ἐπίσης ὅτι τὸ τέρμα μόνον, εἰς ὃ θὰ κατασταλάξῃ ἡ ἡμετέρα ἐνεργητικότης, θὰ παριστᾶται ἐξυπονοουμένως εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν· αἱ καταστατικαὶ κινήσεις αὐτῆς ταύτης τῆς πρά-